

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים י"א-י"ב

פרק י"א, א-יז

הנבואה בה אנו עוסקים בנויה משלוש נבואות, שככל הנראה נאמרו בהזדמנויות שונות (א-ה, ו-ח, ט-יג), וצירופן יחד בפרקנו משקף את תהליך ההידרדרות במצבו הרוחני של העם. בנבואה הראשונה (א-ה) מתוארת כריתת הברית, היוצרת ציפייה ותקווה שהעם יעמוד בה, ובנבואה השנייה והשלישית (ו-ח; ט-יג) מתוארת התדרדרות ביחס העם לברית, עד לאכזבה הגמורה. לאחר תיאור העונש בנבואה השלישית (יא-יג) ירמיהו מבקש להתפלל בעד העם ולהקל את עונשם הקשה, אך ה' מונע ממנו לשאת בעדם תפילה.

1 שִׁמְעוּ אֶת-דְּבַרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת (ב) במרכזה של הנבואה (פס' א-יד) עומדת נבואת תוכחה על הפרת הברית בין ישראל לה' בידי ישראל. הנבואה רומזת לכמה אירועי כריתת ברית בחיי העם, מהעבר ומההווה, וכורכת אותם יחד.

א) חשבו - מהי הברית אליה רומז הנביא בפסוקים ד-ה?

ב) עיינו בתיאור ברית ערבית מואב בדברים כ"ז, ט-כו ושימו לב לדמיון לברית בנבואתנו. תנו דעתכם לתפקידו של העם בברית ערבית מואב לעומת תגובת ירמיהו לדברי ה' בנבואתנו (ה). איזה תפקיד תופס כאן הנביא?

ג) אירוע נוסף של חידוש הברית התרחש גם בראשית מלכות יאשיהו, בסמוך לתחילת נבואת ירמיהו, והוא מתואר במל"ב כ"ג, א-ג. ייתכן שברית זו מהווה את הרקע ההיסטורי לנבואתנו. חשבו - מה הזיקה בין הבריתות ההיסטוריות של עם ישראל לברית יאשיהו?

2 בפסוקים ו-ח מצטווה ירמיהו להודיע ליושבי יהודה פעם נוספת את דברי הברית. בשונה מהפעם הראשונה שבה תוארה כריתת הברית עצמה ('ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת... ואמר אמין'), כאן אזכור הברית נעשה למטרה שונה. מהי? (ראו בייחוד פסוק ח).

3 בפסוקים ט-יג מוזכרים תוכחה ועונש. שימו לב לתיאור החטא המיוחד בפסוק ט: 'נִמְצָא-קֶשֶׁר בְּאֵשׁ יְהוּדָה וּבִשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם'. למשמעות הביטוי 'נמצא קשר' ראו גם מל"ב י"ז, ד. לאור זאת, מהי חומרת המיוחדת של החטא המדובר?

ראו את דברי הרד"ק: 'ויאמר ה' אלי נמצא קשר - יראה ... כי נבואה זו נאמרה בימי יהויקים וזהו שאמר נמצא קשר, כלומר מרדו בי אחר ששבו בימי יאשיהו, שבו על עוונות אבותם הראשונים - אמון ומנשה ואחז'.

פרק י"א, יח - י"ב

בפסוקים אלו פותח לנו הנביא צוהר לחייו האישיים והמיוסרים, בהם הוא נרדף על-ידי משפחתו ושכניו. החטיבה הראשונה (י"א, יח-כג) עוסקת באופן ישיר בהתנכלותם של אנשי ענתות לירמיהו ובעונש הצפוי להם בעקבות כך, ובחטיבה השנייה (י"ב, א-ו) מצטרף ירמיהו למנהיגים, נביאים ומשוררי תהילים שהקשו על דרכי ה', ותמהו מדוע דרכם של רשעים צלחה, בעוד עבדי ה' הנאמנים נאלצים לספוג חרפות ויסורים. לקראת סיום מופיעות שתי נבואות שבהן מדבר ה' בלשון עבר על החורבן והשמת הארץ בידי שכני יהודה. בפסוקים אלה הכעס על בוגדנות ישראל מעורב באהבה עמוקה ובצער גדול על אחריתם.

4 עיינו בפסוקים יט-כ וחשבו - מה רצו אנשי ענתות לעשות לירמיהו, וכיצד מהווה עונשם (כב, כג) מידה כנגד מידה?

5 'מדוע דָּרַךְ רָשָׁעִים צָלְחָה שְׁלוֹ כָּל-בְּגָדֵי בְּגָד?' (א) ירמיהו מקבל מענה על השאלה התאולוגית שהקשה באמצעות שני משלים. עיינו בשני המשלים המופיעים בפס' ה.

(א) מה ה'קל-וחומר' העולה ממשלים אלו?

(ב) מהי תכלית ייסורי ירמיהו על פי דברי ה'? עיינו בנבואת ההקדשה של ירמיהו בפרק א', יז-יט. כיצד נרמז ירמיהו בנבואת ההקדשה על תכלית הייסורים המזומנים לו?

היעזרו בדברי ה**רד"ק**: 'אני רואה אותך חלוש ונלאה בשליחותי, וצריך שתחזק עצמך ולבך. כי אני רואה כי רצת את רגלים כמותך, והם אנשי ענתות שהם בני משפחתך ובמדרגה אחת עמך לענין גדולה, והם הלאון והפחידוך להמיתך, ואיך תתחרה את הסוסים - כשתלך לירושלים שהם שרים גדולים וגם המלך שם איך תתנהג עמם? צריך אתה שתתחזק שלא תפחד מהם ותדבר להם שליחותי בלא מורא, והוסיף לו עוד ואמר: ובארץ שלום אתה בוטח - פירוש אתה בוטח באנשי ענתות שהיה ראוי שתהיה לך ארץ שלום... ואיך תעשה בגאון הירדן - כלומר במקום שמתגאין גלי הירדן והוא משל על שרי יהודה וירושלים.'

6 'עֲזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי, נָטַשְׁתִּי אֶת-נַחְלָתִי...' (ז)

(א) כיצד מכונים ישראל לאורך נבואת החורבן הקשה בפסוקים ז-יג? שימו לב לתופעה דומה גם בפרק י"א, טו-טז. מה הדבר מלמד על יחסו של ה' לעם ישראל? לשון הקינה בה נאמרים פס' ז-יג, מחדדת אף היא את המורכבות ביחס האלוקי לעם החוטא. חשבו על ההקבלה בין היחס המורכב בין העם לה', ויחסייהם של אנשי ענתות וירמיהו. האם ניתן לראות בפסקה זו תשובה נוספת לירמיהו על קושייתו בעניין תורת הגמול?

(ב) לאור היחס המורכב העולה מפסוקים אלו כלפי עם ישראל, הסבירו את דברי ה' לגויים בפסוקים יד-יז.

'מדוע דרך רשעים צלחה?' (י"ב,א)

שאלת הגמול איתה מתמודד ירמיהו בפרקים אלה המשיכה להדהד לאורך הדורות. אנו מצרפים הפעם שתי הרחבות, המתמודדות עם השאלה המהותית הזו מזוויות שונות. האחת, שירה של לאה גולדברג, המצטרף לקושי שיש לנו כבני אדם להבין את דרכי ה', והשנייה, דבריו של אברהם קריב, המנתחים את נקודת המבט הנבואית, הזועקת מחד לנוכח המצב הקיים, אך מודעת כל העת לכך שאמות המידה של הצדק והמשפט נתונות בידי האל.

לילה / לאה גולדברג

למעלה

מעשה מרכבה

וכוכבים שבעה

ובשמים ובארץ

אין און קשובה

לא לצדיק

ולא לרשע

ולא

לבעלי תשובה.

(לאה גולדברג, לילה, חלק ב', עמ' 273)

תורת הגמול, שהיא שלמה כל-צרכה מבחינה עיונית ומומחשת לפנינו ביריעות התנ"ך (אם שגם בהן יש פרטים מוקשים שדורשים ישוב), אינה עונה את המציאות כהווייתה. לעתים תדירות הלא רואות עינינו היפוכו של גמול אשר ישווה למעשיהם של בני-אדם, וכאילו נתחלפו כפות-המאזנים של טוב ורע, כי האדם ישר-הדרך מנת חלקו צער וייסורים, והפועל אוון שפר חלקו ורואה עולמו בחייו. ולא בדורות אחרונים נשתבש סדרו של עולם, עתיק-ימים הוא סדר מהופך זה, וכבר הטריד גם נביאים ומשוררי הקודש.

אפס כי נביאים, אם גם התלבטו בבעיה קשה זו, לא נלבטו בה. עצם התלבטותם נסמכת על יסוד בל ימוט. הלא כה דברי הנביא חבקוק: "טהור עיניים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל, למה תביט בוגדים, תחריש בבלע רשע צדיק ממנו". הנביא אך תוהה על חזיונות בסדר העולם, שבינת אדם תלא לישובם עם הצדק האלוהי, אך בשום פנים אינו מערער על עצם הצדק האלוהי, שהוא ודאי מוחלט, ודווקא מתוך תוקף הוודאי כי "הבט אל עמל לא תוכל", בוקעת הקושיה: "למה תביט...?"

גם ירמיהו מתחבט באותה שאלה עצמה, וכה דברו: "צדיק אתה ה' כי אריב אליך, אך משפטים אדבר אותך, מדוע דרך רשעים צלחה, שלו כל בוגדי בגד?" (י"ב,א). "מדוע" שבפי ירמיהו נמרץ יותר מ"למה" שבפי חבקוק, שכן ירמיהו ניצב לפני שמים כעין תובע לדין, ש"מדבר משפטים". אפס גם לירמיהו גלוי וידוע מראש כי לאלוהים הצדק, וה"משפטים" שהוא מדבר אינם איפוא אלא מבחינתו שלו, בחינה אנושית, והיא מוגבלת. הצד השווה אצל חבקוק וירמיהו הוא, ששניהם מקדימים דבר הוודאי, מציבים אותו כעין חומת-מגן, ומונעים בזה שהקושיה או הטענה תיהפך לערעור.

כללו של דבר, יש שגם הנביאים תוהים, מקשים, אך קושיה איננה עקירה. הקושיה לאדם והתירוץ לאלוהים, ותורת הגמול נשארת בעינה ובתקפה.

(מתוך: אברהם קריב, שבעת עמודי התנ"ך)

מתן ורות

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennet Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים י"א-י"ב

פרק י"א (טו) מָה לִידִידֵי בְּבֵיתִי עֲשׂוּתָהּ הַמְזַמְתָּה הַרְבֵּים: ה' שואל - מה יש לידידי, ישראל, לבוא לביתי, למקדש, בשעה שהוא עושה את מזימותיו?

וּבָשֶׁר-קִדְשׁ יַעֲבֹרוּ מֵעֲלֶיךָ כִּי רַעַתְכִי אֲזַ תַּעֲלֹזִי: חטאיך לא יימחלו לך על ידי קרבנות כפי שאת סבורה, שכן את שמחה בעת עשיית הרע.

לְקוֹל הַמּוֹלָה גְדֹלָה הַצִּית אֲשֶׁר עָלְיָה וְרָעוּ דְלִיּוֹתַי: האויבים הציתו אש בעץ הזית ושברו את ענפיו, בקול רעש גדול של שמחה לאיד.

וְה' הוֹדִיעֵנִי וְאִדְעָה אֲזַ הִרְאִיתַנִּי מֵעַלְלֵיהֶם: הנביא מודה לה' על שחשף בפניו את תכניות אויביו וכך הצילו ממוות.

פֶּרֶק י"ב (ח) נִתְּנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל-כֵּן שְׁנֵאתִיהָ: עם ישראל 'צעק' על ה' ובכך ביטא את מרידתו וגרם להיפוך ביחס ה' אליו.

הַעֵיט צְבוּעַ נְחֻלְתִּי לִי הַעֵיט סָבִיב עָלַיָּה, לָכֵן אֶסְפּוּ כָּל-חַיֵּי הַשָּׂדֶה הַתִּי לְאֹכְלָהּ: מצב העם מתואר באמצעות דימוי מעולם החי, שבו ציפורי טרף מתנפלים על ציפור שונה מהם והורגים אותה באכזריות.

הַגְּנִי נִתְּשָׁם מֵעַל אֲדָמְתָם וְאֶת-בֵּית יְהוּדָה אֶתוֹשׁ מִתּוֹכָם: אויבי יהודה יענשו על מעשיהם מידה כנגד מידה ויעקרו מארצם, ולעומת זאת בני יהודה ישובו לארצם.

מתן ורחמי

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים